

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ անգամ մեր տեսութիւնը նւիրած էր եւրոպական քաղաքական դրութեան, որքանով որ այդ դրութիւնը կարող էր պայմանաւորել Իտալիայի մանելովը «Խաղաղութեան Լիգայի» մէջ, որպէս դիւրեկան է եղել Բիսմարկին կոչել այն միութիւնը, որ նա հաստատել է Գերմանիայի և Աւստրիա-Ունգարիայի, իսկ այժմ նաև Իտալիայի մէջ: Վերջինիս մուտքը եռապետեան դաշնակցութեան մէջ արդէն բոլորովին հաստատ է. բայց, պայմանագրի դեռ ևս հրապարակած չը լինելու պատճառով, մանրամասնութիւնների մէջ մտնել անկարող ենք: Բաւական է ասել այսքանը, որ, երևի, Իտալիան պարտաւորել է Գերմանիային օգնել Ֆրանսիայի դէմ մղած մի պատերազմի դէպքում, իսկ Գերմանիան պարտաւորւած կը լինի պաշտպանել Իտալիային սորա գաղթական քաղաքականութեան մէջ, դըլխաւորապէս Միջերկրական ծովի նկատմամբ: Իտալիայի վերջնական մուտքը եռապետեան դաշնակցութեան մէջ ունի նաև մի ծանրակշիռ կողմ, որի մասին եւրոպական, բայց մանաւանդ Ֆրանսիական մամուլը բաւականի որոշ կերպով է խօսում: Եւ այդ հանգամանքը սա է, որ երբ կը հասնի պատերազմի ժամանակը, նշան տուող լինելու է Իտալիան. այնպէս որ վճռւած բան է, որ Ֆրանսիան այսուհետև ամենալուրջ կերպով պէտք է վերաբերւի դէպի Իտալիայում կատարուող ամեն մի քաղաքական անցք և պէտք է հսկէ իւր սահմանների վերայ:

Ենթահիւ գլխաւորապէս այդ քաղաքական դաշնակցութեան, որի ծանրակշիռ լինելը ոչ ոք չէ թաղցնում, Եւրոպայի դրութիւնը դառել է այժմ ամենակրիտիքական: Բանը սա է, որ Բիսմարկի համար նոր դաշնակիցներ գտնելը անհնար է: Եթէ մինչև այժմ պա-

տերազմի անմիջական վտանգ չը կար, այդ նրանից էր, որ քաղաքական հորիզոնը դեռ ևս բաւականաչափ պարզ չէր: Ոչ մի տէրութիւն չէր վստահանալ պատերազմ սկսել, առանց հաստատ իմանալու, թէ մնացած տէրութիւններից ով ում կողմն է լինելու: Իսկ այժմ դրութիւնը պարզւած է: Այժմ հաստատ է, որ, ինչ էլ որ պատահի, Գերմանիան, Աւստրիա-Ունգարիա և Իտալիա մէկ կողմն են լինելու: Հաստատ է, որ Ֆրանսիան և Ռուսիան, առանց պայմանաւորւելու՝ իրար պահպանելու են: Հաստատ պէտք է ընդունել, որ Գերմանիան պէտք է իւր յոյսը կտրէ Անգլիային ներս քաշելու թաղաղութեան խիզախ մէջ: Այս կետը մի փոքր բացատրութեան կարօտ է: Լրագիրներից շատերի մէջ մեր ընթերցողները թերեւս կարդացել են և կամ առիթ կ'ունենան կարդալու, իբր թէ Գերմանիայի և Անգլիայի մէջ նման դաշն է կապւել կամ կապւում է, ինչպիսին կայ եռապետեան դաշնակցութեան անդամների մէջ: Բոլորովին անհիմն և զուր են թաղրութիւններ են դոքա: Ընդունեցէք իբր հաստատ, որ այդպիսի դաշն կամ առհասարակ որ և է պարտաւորութիւն Անգլիան յանձն չի առնիլ Գերմանիայի կամ որ և է ուրիշ տէրութեան դիմաց. և դորանով նա հետեւած կը լինի իւր աւանդական քաղաքականութեան, որ եղել է և է՝ ձեռքերը ազատ պահել՝ հանդամանքներից աւելի լաւ օգտւելու համար: Եռապետեան դաշնակցութեան անդամները իրար պարտաւորւել են փոխադարձաբար օգնել՝ իրանց ներկայ սահմանները որ և է յարձակումից անխախտ պահպանելու համար: Դա միտք ունի, որովհետեւ Գերմանիան և Իտալիան կարող են վտանգւած լինել, մէկը Ֆրանսիայի և Ռուսիայի, միւսը՝ Ֆրանսիայի և Աւստրիայի կողմից. Աւստրիա-Ունգարիան էլ կարող է վտանգւած լինել Ռուսիայի և Իտալիայի կողմից: Բայց Անգլիան ոչ մի կարօտութիւն չ'ունի Գերմանիայից, իւր սահմանները պաշտպանելու համար. իսկ որ Անգլիան պարտաւորւել Գերմանիայի, Աւստրիա-Ունգարիայի և Իտալիայի ամբողջութիւնը իւր արիւնով պաշտպանել, — այդ դեռ ոչ մի անգլիացի չի մտածել, ուր մնաց Բիկոնսֆիլդի աշակերտ Սալբերիւրի: Օգնութիւն հասնել Անգլիային հեռու կոյօնիաների մէջ՝ Գերմանիան նմանապէս չի կարող, որպէս միտք չ'ունի և անկարելի է Գերմանիայի համար՝ պաշտպանել Անգլիային Միջին-Ասիայում՝ Ռուսիայի դէմ: Վերջապէս խոստմունք-

ներ տալ Անգլիային, որ վերջինս Բալկանեան թերակղզում և Տաճկաստանում Ռուսիայի դէմը լինի, և Աւստրիայի կողմը—աւելորդ է, որովհետեւ, առանց պայմանի էլ, Անգլիան այդպէս է վարւում և այդպէս վարւելու է: Իսկ որ Գերմանիան կարօտ է Անգլիայի պաշտպանութեան և բարեկամութեան իւր կօլօնիական քաղաքականութեան համար,—չէ թէ Գերմանիան սկսել է և ձգտում է նաև ծովերի վերայ մեծ տէրութիւն դառնալու,—այդ շատ և շատ հասկանալի է: Բայց նոյնքան էլ հասկանալի է, որ Անգլիան այդ բանին դէմ է եղել, դէմ է և դէմ է լինելու երբէք չի ուզիլ Անգլիան, որ Գերմանիան զօրեղ գաղթական տէրութիւն դառնայ: Քիչ գլխացաւանք չի պատճառում Անգլիային Ֆրանսիան, իբրև զօրեղ ծովային պետութիւն, որ Անգլիան ուղենայ իւր ձեռքով օգնել, որ մի երկրորդ պետութիւն էլ Ֆրանսիայի ծովային զօրութեան հասնէ: Ուրեմն բոլորովին առասպել է, իբր թէ Գերմանիայի և Անգլիայի շահերը իրար հետ համերաշխ են և որ իբր բնական է, որ այդ երկու պետութիւնները, ընդհանուր եւրոպական գործերի նկատմամբ, իրար հետ կապւեն:

Մենք, ուրեմն, չենք հաւատում այն լուրերին, որոնք վերաբերում են Գերմանիայի և Անգլիայի մէջ իբր եղած որ և է կարևոր բարեկամական և դաշնակցական կապերին: Այդ բոլորը առասպել ենք համարում:

Ասելս ի՞նչ է: Այն է, որ Գերմանիան, մեր կարծիքով, պէտք է արդէն վերջացրած համարի իւր դաշնակցական գործը և ձեռք վերցրած լինի նոր բարեկամներ գրաւելու քաղաքականութիւնից: Խօսում են նաև Թիւրքիայի մասին. իբր սրան ևս Գերմանիային յաջողել է մտցնել Վաղաղութեան Վիզայի մէջ: Զարմանում ենք և չը գիտենք միայն, թէ այդպիսի մի գիւտի մրցանակը ո՞ր պուրլիցիստին պէտք է տրւի:

Պետութիւնների իրար մէջ եղած յարաբերութիւնների պարզութիւնը չը կար անցեալ և աւելի առաջ տարիներում: Ահա՛ ինչու քաղաքական պատրաստութիւնները Գերմանիայի կողմից մենք վերջացրած ենք համարում, որպէս վերջացրած պէտք է համարել նորա զինուորական պատրաստութիւնները: Այդ և միմիայն այդ պատճառով է, որ մենք յայտնեցինք եւրոպական քաղաքական դրութիւնը

կրիտիքական, վտանգաւոր, անչափ աւելի, քան այդ կարելի էր ասել նախկին տարիների համար:

Այս վերջին երկու ամիսները իրօք որ աղմկալի ամիսներ էին, չը նայած որ սուր կերպարանք ունեցող ոչ մի միջնադէպ չի եղել, որ մեծ պետութիւններին իրար դէմ զէնք վերցնելու անհրաժեշտութեան մէջ դնէր:

Այժմ կարելի է մօտալուտ մի պատերազմի դէպքի մասին աւելի լուրջ կերպով խօսել, քան այդ կարելի էր անցեալ տարիները: Բայց թէ կը լինի՞ թէ չի լինիլ պատերազմը — այդ ոչ ոք կարող է ասել, որովհետեւ ամեն բան կախած է Գերմանիայի պատրաստականութիւնից: Իրար հետ թէկուզ բանաւոր կերպով կապւած Ֆրանսիան և Ռուսիան այնքան մեծ ոյժ են ներկայացնում, որ առանց այլ և այլութեան Գերմանիան չի սկսիլ իւր յարձակումները՝ հետն ունենալով միայն Աւստրիային և Իտալիային և եթէ ենթադրենք Անգլիային ու Թուրքիային իբր չէզօք:

Ահա՛ այս է իսկական դրութիւնը, դրութիւն, որի մէջ Անգլիան, որպէս ոչ ոքի հետ չը կապւած և ոչ մէկի հետ բացարձակ թշնամութիւն չ'ունեցող մի պետութիւն՝ մեծ դեր կարող է խաղալ, եթէ միայն կամենայ: Նորերումն անգլիական քաղաքագէտ լորդ Ռանդօլֆ Չօրչիլ արտասանեց մի ճառ, որի մէջ նա խորհուրդ է տալիս Անգլիային այնպիսի դիրք բռնել, որ Ֆրանսիայի և Գերմանիայի մէջ լինելիք անխուսափելի պատերազմը յետաձգւի մինչ անվերջ, այսինքն մինչ այն հեռաւոր ժամանակները, երբ քաղաքական հանգամանքները բաւականին փոխւած կը լինին, այդ պատերազմը աւելորդ դարձնելու համար:

Վերջին ամիսներում իրանց վերայ ընդհանուր ուշք դարձրին մի քանի անցքեր, որոնց քաղաքական կարեւորութիւնը կարելի է հասկանալ, եթէ աչքից չը թողնենք այն քաղաքական յարաբերութիւնները, որոնք կան այս րոպէին մեծ պետութիւնների մէջ, այսինքն այդ դրութիւնը, որի բնաորոշումը վերը տւինք: Այդ անցքերն են՝ Սերբիայի զահակալական փոփոխութիւնը, Գերմանիայի և Զւիցերիայի կառավարութիւնների մէջ եղած խոշոր անբաւականութիւնը:

Սերբիայում Միլան թագաւորը, զուրս զալու համար այն խառ-

նակ ներքին քաղաքական դրութիւնից, որի ստեղծելու մէջ իւր անձնաւորութիւնը գերակշիռ դեր էր խաղացել, հրաժարուեց գահից յօգուտ իւր դեռ ևս անչափահաս որդի Ալեքսանդրի, որ և հռչակեց թագաւոր: Երկիրը կառավարելու համար, մինչև թագաւորի չափահաս դառնալը, սահմանադրական կարգով կազմեց մի խնամակալութիւն, որի մէջ է և նախկին մինիստր-նախագահ Ռիստիչ, որը արտաքին քաղաքականութեան մէջ, հակառակ է հարեւան Աւստրիայի քաղաքական միջամտութեան սերբիական զործերի մէջ և որը, այդ իսկ պատճառով, ճանաչւած է Ռուսիայի բարեկամ: Ռուսիայի բարեկամ ասելով այստեղ պէտք է հասկանալ միմիայն հակառակութիւն Աւստրիային, որովհետև Բալկանեան թերակղզում ամեն բան ինչ հակառակ է Ռուսիային, թարգմանւում է իբր նպաստաւոր Աւստրիային և ինչ Աւստրիայի շահերին է հակառակ, հռչակւում է իբր նպաստաւոր Ռուսիային: Ռիստիչի հետ Սերբիայում մրցողն է նոյնպէս նախկին առաջին մինիստր Գարաշանին, որի դէմ ժողովուրդը նորերումն ամենաաղմկալի ցոյցեր արււ և կեանքն անգամ վտանգի ենթարկեց: Դա՛ մի հարւած էր Աւստրիայի քաղաքականութեան, որի ջերմ բարեկամն է Գարաշանինը, որպիսին է նաև նախկին թագաւոր Միլանը:

Սերբիայում կատարւած այդ անցքերը աւելի էլ կնճռոտ են դարձնում Բալկանեան թերակղզում կուտակւած, բայց դեռ վերջնական վճիռ չը ստացած, խնդիրները: Բայց յայտնի է, որ Բալկանեան թերակղզին այն երկիրներին է, որոնց վերայ է լարւած եւրոպական, բայց մանաւանդ Աւստրիայի և Ռուսիայի ներգործական քաղաքականութիւնը:

Միւս անցքը որ յիշատակեցինք, աւելի ծանրակշիռ միջադէպին կարեւորութիւն ունեցաւ և աւելի մեծ աղմուկ հանեց: Եւ ահա՛ թէ ի՛նչումն է խնդիրը: Զւիցերիական կառավարութիւնը իւր երկրից արտաքսեց մի գերմանացու՝ Վօհլբեմիւտ անունով, որը կասկածեց իբր լրտես: Բանից երևաց, որ Վօհլբեմիւտը գերմանական ծառայող է: Գերմանիան, վիրաւորւած յանձին իւր ծառայողի, պահանջեց բաւարարութիւն, փաստաբանելով Վօհլբեմիւտի անմեղութիւնը: Բայց զորանով չը բաւականացաւ Բիսմարկը, այլ հարկ համարեց Զւիցերիական կառավարութեան մի խիստ և կծու նօտա ու-

ղարկել, որի մէջ պետական կանցլերը ուղղակի մեղադրում է Զւիցերիային, թէ սա իբր չի կամենում և չի կարողանում հսկել գերմանական փախստականների վերայ, հովանաւորում է սրանց, թոյլ տալով որ նոքա Գերմանիայի կառավարութեան դէմ ագիտացիաներ անեն: Այդ խիստ նօտայի մէջ Բիսմարկը շօշափեց ուղղակի Զւիցերիայի չէղօթութեան խնդիրը, ասելով, որ եթէ Զւիցերիան չի կարողանում իւր երկրում ապաստանած ագիտատօրներին զսպել, այն ժամանակ Գերմանական կառավարութիւնը իրան ստիպւած կը տեսնէ չը յարգել Զւիցերիայի չէղօթութիւնը:

Բիսմարկի այդ յայտարարութիւնը կպաւ Զւիցերիային և վրդովեց նորան ամենազարհուրելի կերպով: Զւիցերիայի չէղօթութիւն ասելով, պէտք է հասկանալ այս:—Նապօլէօն I-ի արշաւանքներից յետոյ, երբ մեծ պետութիւնները, Վիէնայի կօնգրէսում, 1814 թւին, տնօրէնութիւններ էին անում Եւրոպայի նոր կազմակերպութեան նկատմամբ, վճռեցին ի միջի այլոց վերականգնել նախկին Զւիցերիան այս պայմանով, որ այդ երկիրը չէղօթ, ուրեմն ոչ-ներգործական դեր խաղաց արտաքին քաղաքականութեան մէջ, բայց որ դորա փոխարէն, բոլոր մեծ պետութիւնները երաշխաւոր լինեն, որ ոչ ոք Զւիցերիան ոտնակոխ չ'անէ: Բայց այդ պայմաններում Զւիցերիան կատարեալ անկախ տէրութիւն է և մնացել է ցայսօր: Բիսմարկի յայտարարութիւնը Զւիցերիայից այսպէս թարգմանեց, որ Գերմանիան իբր թէ Զւիցերիային անկախ, բոլորովին անկախ չի ճանաչում և որ, եթէ Զւիցերիան թոյլ գտնւի ագիտատօրներին զսպելու, Գերմանիան իբր թէ իրաւունք ունի իւր միջոցներով, այսինքն գերմանական ոստիկանների միջոցով, Զւիցերիայում բնակող գերմանացիների վերայ հսկել: Պէտք է ճանաչել Զւիցերիային որպէս վերին աստիճանի նախանձախնդիր իւր անկախութեան և ձեռք բերած ու խնամքով պահպանւած ազատութիւններին, որ մարդ հասկանայ, թէ ինչ վրդովմունք պէտք է յարուցանէր Բիսմարկի այդ վայրենի վարմունքը դէպի ամբողջ երկրագնդից հիացւած և յարգւած Զւիցերիական հանրապետութիւնը: Զւիցերիական կենդոնական կառավարութիւնը պատասխանեց Բիսմարկի նօտային մի նօտայով, որի վճռական և հաստատ ոճի և տրամաբանութեան վերայ հիանալ կարելի է: Ցաւում ենք, որ տեղի սղութիւնը չի ներում մեզ այդ

քաղաքական թուղթը իւր ամբողջութեամբ առաջ բերելու: Այդ թղթի մէջ Զւիցերիական կառավարութիւնը իւր հաստատ կամքն է յայտնում մնալ անկախ, որպէս ցայժմ և որ ինքը շատ լաւ գիտէ ճանաչել իւր պարտաւորութիւնները դէպի այլ տէրութիւնները: Նորերումս Բիսմարկը ուղարկեց մի պատասխան այդ նոտային, որի մէջ նա պահպանում է իւր նախկին տեսակէտները դէպքի էութեան մասին, բայց այլ ևս խօսք չի ասում Զւիցերիական շէջօքութեան մասին: Խնդիրը ուրեմն մի յայտնի չափով լուծւած պէտք է համարել: Բայց այդ դէպքը մտածել է տալիս եւրոպական քաղաքագէտներին մի ուրիշ պատճառով: Բիսմարկը, մտածում են նոքա, տեսնելով որ Ֆրանսիայի դէմ մղած պատերազմի դէպքում, Գերմանիան չը պիտի կարողանայ անցկացնել իւր զօրքերը Ֆրանսիական սերկաթեայ պատերի միջով, որոնում է հնարաւորութիւն, որ իւր զօրքերը անցկացնի Զւիցերիայի միջով: Գորա համար հարկաւոր է, որ Գերմանիան յետ կանգնի երաշխաւոր լինելուց Զւիցերիայի անձեռնմխելիութեան նկատմամբ: Եթէ այժմ նրան յաջողէր իւր այդ դիտաւորութիւնը իրագործել, դժւարութեան մի մասը վերացրած կը լինէր: Բայց այժմ Գերմանիան համոզւեց, որ Զւիցերիայի կողմից նա կը դռնի ընդդիմադրութիւն աւելի քան սպասում էր:

Ֆրանսիայում 28 յուլիսի (նոր տոմար) կատարւեցին ընտրութիւններ զաւառական ինքնավարութիւնների համար: Այդ ընտրութիւնները աւետեցին խորտակումն Բուլանժէի և խոստանում են պատգամաւորների ժողովի անդամների ընտրութիւնների համար մեծ յաղթութիւն յօգուտ հանրապետութեան: Այդ խնդրի մասին խօսք կը լինի, երբ մեծ ընտրութիւնները կատարւած-վերջացրած կը լինին: